

Status og utfordringer i Forsvaret

Foredrag i Oslo Militære Samfund 26. november 2007

Innledning

Deres Majestet, Formann, mine damer og herrer,
La meg begynne årets foredrag i OMS med å overraske forsamlingen og fortelle at jeg ikke kommer til å snakke mye om Forsvarsstudie-07 her i kveld, slik mange kanskje hadde ventet. Årsaken til det er rett og slett at jeg, etter at studien ble offentliggjort for tre uker siden, har registrert at tilslutningen til de viktigste konklusjonene fra både stortingspolitikere og medier har vært så sterk at det ikke synes å være noen grunn til å utbrodere den. Det virker som vi denne gangen har greid å skape en noe nær tverrpolitisk forståelse og enighet om hvilke tiltak som er nødvendige for å opprettholde en forsvarsevne på dagens nivå. Det er også positivt at Regjeringens forsvarspolitiske utvalg i hovedsak synes å ha falt ned på de samme konklusjoner, særlig hva angår behovet for å videreføre forsvarsbudsjettens kjøpekraft på dagens nivå. Dermed synes det som det nå ligger to meget gjennomarbeidete og konsistente forslag på statsrådets bord, et fagmilitært og et forsvarspolitisk.

La meg i den forbindelse understreke det som også er presisert i forsvarsstudien – nemlig at det etter min vurdering er fullt mulig innenfor rammen av et forsvarsbudsjett i dagens størrelsesorden – mellom 32 og 34 mrd 2008-kroner - å skaffe landet et hensiktsmessig og moderne forsvar i forhold til de sikkerhetspolitiske utfordringer vi står overfor. At jeg har trukket opp noen dystre fremtidsperspektiver med tanke på hva som i verste fall kan skje dersom den erfarte budsjettutvikling fortsetter, må derfor ikke få lov å forkludre det som er status – nemlig at vi i dag har et kvalitativt meget godt og for dagens formål egnet forsvar.

Utfordringene er knyttet til hva vi må gjøre for å beholde og videreutvikle det i riktig retning – som altså er å la budsjettene følge lønns- og prisutviklingen i sektoren.

La meg også få lov å minne om at det denne gang er lagt frem en studie som alle de fire generalinspektørene står samlet bak – selv om de hver for seg selvsagt kunne ønsket seg mer av både det ene og det andre. Gitt de økonomiske rammer og behovet for ikke å fremme forslag om en struktur i økonomisk ubalanse, er imidlertid alle enige i de prioriteringer som er gjort. Det er så vidt jeg kan erindre første gang, og dermed en meget stor styrke for anbefalingen. Æren for det vil jeg først og fremst tillegge de fire generalinspektørene selv, men også den organisering vi nå har med grenstabene som en integrert del av Forsvarsstaben. Det sikrer ikke bare forsvarssjefen tilgang til generalinspektørenes ekspertise og innspill i den daglige drift – som er helt nødvendig - men bidrar samtidig til at de på sin side fungerer som en del av et kollegium som møtes daglig, og som også må ta ansvar for helheten.

Dette foredraget kommer dermed ikke til å handle om hverken penger eller fremtid, men derimot om nåtid – om det Forsvaret vi har i dag og de utfordringer vi har både her hjemme og ute i verden. I lys av den senere tids begivenheter, med økt militær aktivitet i områdene rundt oss samtidig med at våre avdelinger i Afghanistan har vært involvert i regulære kamphandlinger, tror jeg kanskje det kan være vel så interessant. Jeg kommer derfor i første del av foredraget til å gå inn på hvordan vi leser det strategiske bildet som nå avtegner seg i norske nærområder, og hvilken rolle Forsvaret har i den sammenheng. I annen del vil jeg så komme inn på de operasjonene vi nå er involvert i

utenlands, og hvilke erfaringer vi kan trekke av dem med tanke på Forsvarets videre utvikling.

Utviklingen i norske nærområder

Som påpekt i forsvarsstudien vil Norge i overskuelig fremtid ha sine sikkerhetspolitiske og strategiske utfordringer knyttet til den nordlige landsdel og de tilstøtende områder. I utgangspunktet er dette en konsekvens av regionens nærhet til områder som fortsatt er av stor militær-strategisk betydning for vår nabo Russland. Men denne tradisjonelle militære dimensjonen forsterkes av nordområdenes økende økonomiske betydning, knyttet til utvinningen av store energikilder og de mulige nye transportveier som følger av ismeltingen i Arktis. Kombinert med de uavklarte grensespørsmålene, den økende russiske militære aktiviteten i regionen og en generelt mer autokratisk og selvbevisst linje i russisk politikk har dette ført til at mange stiller spørsmålet om vi nå ser innledningen på en ny spenningsperiode i nordområdene. Dette er åpenbart et spørsmål av stor betydning, men noen umiddelbar grunn til å trekke alt for dramatiske konklusjoner synes likevel ikke å være til stede. En viktig forutsetning for å tolke utviklingen riktig er etter mitt skjønn at vi ser at det egentlig dreier seg om flere til dels uavhengige utviklingstrekk som riktignok er sammenfallende i tid og rom – men som ikke nødvendigvis henger sammen eller forsterker hverandre gjensidig.

For å begynne med den økte russiske militære aktiviteten i våre nærområder, så kan den etter mitt skjønn ikke tolkes ensidig som et signal om en større russisk vilje eller tilbøyelighet til å bruke makt for å hevde sine interesser i våre nærområder. Jeg finner det ganske naturlig at Russland, etter mer enn ti år som en annenrangs militærmakt konvensjonelt sett, nå bruker en del av sitt økonomiske overskudd på å

gjenvinne sin status og sitt selvbilde som militær stormakt. At mye av denne aktiviteten finner sted i våre nærområder er i seg selv heller ikke påfallende. Nordvest-Russland og Kolahalvøya er Russlands eneste strategiske åpning mot Atlanterhavet, og slik sett det eneste mulige baseområde og utgangspunkt for den russiske marinens operasjoner i vestlige farvann. Det innebærer nødvendigvis at mye av den økte aktiviteten vil finne sted i farvann som grenser opp mot våre, og de områder hvor det er både energiutvinning og uavklarte grensespørsmål – men uten at noen av delene derfor er årsaken til aktivitetsøkningen. Det samme er tilfellet med de russiske flyene som nå skal markere det russiske luftforsvarets strategiske rekkevidde og kapasitet vestover, etter mange års påtvunget inaktivitet. De vil på sin vei vestover måtte fly ut i havet, rundt Nordkapp og videre ut i Atlanterhavet eller ned i Nordsjøen for ikke å krenke andre staters luftrom. Noen annen mulighet finnes ikke, og igjen vil dette måtte bringe flyene i det mange oppfatter som ubehagelig nærhet av norsk område.

På den annen side er det ikke tvil om at noe av denne aktiviteten også har karakter av maktdemonstrasjon på en måte som i hvert fall ikke kan kalles tillitskapende. Å sende to strategiske bombefly helt ned i Nordsjøen til området rett utenfor Nederland samme dag som NATOs forsvarsministre møttes i Nordwijk, eller gjennomføre tilsvarende flygninger rundt Island samtidig med at amerikanerne forlot Keflavik-basen er i beste fall en unødvendig og lite tilbørlig form for styrkedemonstrasjon. Når dette holdes opp mot russisk holdning i andre viktige internasjonale spørsmål - f eks russisk suspensjon av CFE-avtalen - oppstår det et helhetsinntrykk som ikke bare kan kalles oppmuntrende. Selv om vi derfor ikke leser noen umiddelbar økt konflikthet i nordområdene inn i den senere tids fly- og

seilingsaktiviteter, er det åpenbart all grunn til å følge dem meget nøye – hva vi også gjør. Vi kan heller ikke overse den historiske kjensgjerning at det å disponere et slagkraftig og effektivt militærapparat i seg selv under gitte omstendigheter kan styrke tilbøyeligheten til også å bruke det.

Når det så gjelder den generelle politiske utvikling i Russland, er den selvsagt egnet til å bekymre alle som er opptatt av demokratiets kår i landet. I det store bildet bidrar den nok også til å gjøre Russland mer lukket og nærer på mange måter opp under den historiske russiske frykt og skepsis overfor Vesten. Begge deler er selvsagt negativt, men igjen er det ingen direkte sammenheng mellom dette og en mulig større fare for militær konfrontasjon i nordområdene. Et autoritært Russland har historisk ikke vært mer irrasjonelt enn andre europeiske stater i spørsmålet om bruk av militærmakt, selv om et autoritært regime ofte står friere i forhold til å bruke makt hvis det først ser det som formålstjenelig. Men gitt at det forholder seg slik vil altså en eventuell russisk maktbruk for å fremme sine interesser i nordområdene først og fremst avhenge av om de ser det som nødvendig og hensiktsmessig eller ei. Så lenge de ikke gjør det, blir ikke konfliktfaren større av at landet utvikler seg i autoritær retning. Sagt på en annen måte: Det er militære maktmidlers objektive anvendelighet i de potensielle konfliktspørsmål det dreier seg om som avgjør – ikke det russiske regimets demokratiske karakter.

Dette bringer oss til den siste og avgjørende dimensjon ved den strategiske utvikling i nordområdene, nemlig spørsmålet om hvorvidt nordområdenes økende økonomiske betydning innebærer en tilsvarende større fare for militær konfrontasjon og konflikt. For å svare på det må vi

som et første skritt minne oss selv om at militær maktbruk mellom stater er et politisk virkemiddel, og derfor underlagt et politisk resonnement knyttet til maktbrukens art og omfang. En eventuell bruk av militærmakt i nordområdene vil med andre ord måtte gjenspeile hvilke politiske interesser den er ment å ivareta i dag – som åpenbart er helt andre enn under den kalde krigen. Da ville et angrep på Nord-Norge vært en del av en total krig for å erobre resten av det europeiske kontinent. I dag er derimot konfliktstoffet knyttet til rene økonomiske interesser, i første rekke utnyttelsen av ressurser i havet og på havbunnen - men også kontrollen med de nye sjøverts transportveier.

Denne utviklingen har utvilsomt sikkerhetspolitiske konsekvenser, siden utvinning og transport av viktige råvarer alltid har påvirket områders strategiske betydning. Dermed skapes det like utvilsomt et visst mulighetsrom for militær maktbruk under gitte omstendigheter. Vi kan likevel ikke av den grunn hoppe rett på en konklusjon om at noe som minner om den gamle sovjetiske trusselen er i ferd med å gjenoppstå. En militær maktbruk i nordområdene som skal være konsistent med de politiske interesser den skal fremme – altså eierskapet til viktige ressurser i havet og på havbunnen - vil måtte være langt mer begrenset i tid, rom og styrkeinnsats enn det vi forberedte oss på under den kalde krigen. Det følger jo bl a av den enkle kjensgjerning at en mer uinnskrenket maktbruk etter all sannsynlighet ville føre til ødeleggelse av de meget sårbare installasjonene som er forutsetningen for overhodet å kunne nyttiggjøre seg eierskapet til de samme ressursene.

Min konklusjon er derfor at dersom disse interessekonfliktingene skulle føre til en militær konfrontasjon i nordområdene mellom Norge og en annen stat, måtte maktbruken graderes og tilpasses formålet – som

åpenbart ville være å tvinge den norske regjering til å endre sin politikk på omstridte områder, eller bøye seg for konkrete krav. Maktbrukens hensikt ville med andre ord ikke være å erobre territorium eller påføre oss størst mulig skade for dets egen del, men å demonstrere vilje og understreke styrken i de politiske krav som var fremsatt. Det tilsier en kortvarig og begrenset militær operasjon, som kunne være intens nok på det taktiske nivå, men som antagelig ville bli terminert når den hadde tjent sitt formål - før man risikerte eskalering til et omfang der den politiske og økonomiske risikoen ikke lenger sto i forhold til gevinsten.

Den viktige og interessante konklusjon fra et militært ståsted er derfor at det i vår tid og i våre nærområder ikke kan ses bort fra begrensede militære operasjoner til støtte for politiske krav, eller anvendelse av militærmakt som del av en bredere politisk krisehåndtering. I så fall kan det også være mulig å skape politiske resultater ved hjelp av en militær maktbruk som for å være strategisk effektiv likevel ikke behøver å gå utover operasjoner på det taktiske nivå – og som, for ikke å sprengte sine politiske rammer, heller ikke ville få lov å gjøre det.

I denne situasjonen må vårt forsvars viktigste strategiske oppgave være å sikre at det mulighetsrommet som finnes for regional og bilateral militær maktbruk rettet mot Norge og norske interesser i nordområdene blir så lite som mulig. Dvs at enhver form for maktbruk rettet mot oss kan møtes så raskt at den umiddelbart får et omfang som gjør den uforutsigbar og derfor farlig. Det er med dette scenariet i tankene vi i forsvarsstudien har presisert at det fortsatt er de nasjonale oppgavene som dimensjonerer Forsvarets utforming, og det er denne analysen som også ligger bak våre anbefalinger i så måte.

La meg likevel skyte inn her at det fortsatt er viktig at vi i den daglige, fredsoperative myndighetsutøvelse og ressursjurisdiksjon skiller mellom bruk av Kystvakten og bruk av Forsvarets enheter for øvrig. Her er det ingen glidende overgang, fra bruk av kystvaktskip til bruk av fregatter eller kampfly. I det øyeblikk vi tar i bruk mer omfattende militære maktmidler enn det selv en utvidet tolkning av folkeretten gir grunnlag for, senker vi bare terskelen for det også andre nasjoner vil måtte se som legitim intervensjon med militære midler. Dette innebærer åpenbart å spille kortene i hendene på den militært sett sterkeste, og en slik strategi er det følgelig ikke vi som en liten nasjon som tjener på.

Operasjoner og operasjonsrelaterte erfaringer

Som antydnet også i innledningen er jeg litt bekymret for at forsvarsstudiens nødvendige fokusering på de langsiktige utfordringene skal skygge for det som er et like viktig budskap her og nå – nemlig at de siste års omstilling har gitt oss et mindre men langt mer moderne, effektivt og slagkraftig forsvar. Vi ser nå konturene av et forsvar hvor skarpe operasjoner, inklusive kamphandlinger, er en realitet og en profesjonell selvfølge – ikke som i det gamle forsvaret nærmest en abstraksjon som førte til at det ble tatt mange snarveier i forhold til både materiell og trening.

En viktig katalysator for denne utviklingen er selvfølgelig at Forsvaret i dag er kontinuerlig involvert i slike operasjoner. Jeg vil derfor bruke noen av dem til for det første å gi et inntrykk av hvilken kvalitet våre avdelinger faktisk har i dag, og hva den setter dem i stand til å gjøre. Jeg vil også bruke denne gjennomgangen som utgangspunkt for noen betraktninger om hvilke konsekvenser erfaringene bør få for den videre utviklingen av Forsvaret.

I den forbindelse vil jeg bruke mest tid på utenlandsoperasjonene, uten derfor å underslå at Kystvakten, grensevakten, våre jagerfly på beredskap, Redningstjenesten og andre deler av Forsvaret også i høy grad utøver operativ virksomhet her hjemme hver dag. Men for det første er jo den hjemlige virksomheten godt kjent for denne forsamlingen, og for det annet er det nå i første rekke de internasjonale operasjonene ute som på mange måter gir oss viktige stridsmessige erfaringer.

Generelt

I det året vi nå snart har bak oss har enheter fra alle forsvarsgrener, inklusive spesialstyrkene vært deployert ute i aktive operasjoner. Sjøforsvaret har hatt fire MTBer i UNIFILs maritime styrke utenfor Libanon, Luftforsvaret har hatt ledelsesansvaret av flyplassen i Kabul, Hærens Jegerkommando har vært deployert til Kabul-regionen med en task force i 6 måneder og Hæren forsterket fra Kystjegerkommandoen har videreført sine styrkebidrag i PRT Meymaneh og den hurtige reaksjonsstyrken i Mazar-e-Sharif – begge de to siste i ISAFs Regional Command North. Fra alle disse operasjonene har vi hentet meget verdifulle erfaringer, og når jeg i fortsettelsen velger å konsentrere meg om landoperasjonene i Afghanistan er ikke det til forkleinelse for de øvrige bidrag. Det er imidlertid her vi nå opererer under forhold og med oppdrag som ligger nærmest opp til krigshandlinger, og hvor vi derfor kan hente noen av våre viktigste erfaringer.

Spesialstyrkenes operasjoner

Våre spesialstyrkers operasjoner i RC Center, altså Kabul og de nærliggende provinser, har vært gjenstand for stor oppmerksomhet og mye presseomtale. Hensynet til så vel tiden som operasjonssikkerheten

tillater ikke noen detaljert gjennomgang av spesialstyrkenes innsats, utover å bekrefte at de gjennomførte alle sine tre hovedtyper oppdrag – spesiell rekognosering, militær assistanse og direkte aksjon. La meg likevel i mangel av en mer detaljert beretning om styrkens innsats få lov å legge frem et avsnitt fra det brevet som NATOs nestkommanderende i Europa, general Sir John Reith, sendte undertegnede kort tid før den norske spesialstyrken redeployerte i september i år:

”During my recent visit to Afghanistan, the excellent achievements of your Norwegian Special Forces Task Force, operating in Kabul and the surrounding provinces, were brought to my attention. Since the moment they became operational, and OPCON to COMISAF in March 2007, they have conducted themselves in an exemplary manner, gaining huge respect and deservedly earning the strong praise of COMISAF and senior commanders for their successful operational achievements. They have also been outstanding ambassadors for Norway, very ably led by their impressive commander, Col Torgeir Gråtrud, and will be greatly missed when they leave the Theatre at the end of this month.”

- DSACEUR, Gen Sir John Reith i brev til FSJ 19 Sep 07

Det er et dilemma at interessen for spesialstyrkenes virksomhet er større enn det vi kan imøtekomme i form av opplysninger om deres operasjonsmønster og oppdrag, og det skaper to slags utfordringer for oss. For det første muliggjør det mystifisering og mistenkeliggjøring fra dem som av ulike grunner tror at vi driver med noe vi ikke har lov til. Dette er åpenbart ikke riktig, og bidrar dessuten i seg selv til å gjøre bruken av styrkene mer politisk kontroversiell - hvilket er et klart minus fra vår side. For det annet er det jo svært beklagelig fra mitt synspunkt

at vi må gi avkall på så mye god reklame for Forsvaret som en mer omfattende offentliggjøring av styrkenes kapasiteter ville innebære.

Vi tok derfor initiativ til en mediedag for et antall inviterte journalister hos Hærens Jegerkommando på Rena for noen uker siden, der journalistene fikk en orientering om styrkenes operasjoner i Afghanistan, som gikk så langt som avdelingens sjef fant forsvarlig. Deretter fikk de se flere demonstrasjoner av jegerkommandoens materiell og trening, samt anledning til å intervju en del av soldatene. La meg i den forbindelse også gi en honnør for sporty innstilling hos to av journalistene som lot seg kaste ut av en C-130 Hercules, påhektet hver sin spesialjeger med tandemfallsjerm i nattemørket. Jeg vurderer imidlertid arrangementet som et vellykket tiltak for å bøte på de ulempene som et nødvendig hemmelighold av deler av spesialstyrkenes teknikk og taktikk innebærer. Det vil derfor etter jul bli gjennomført en tilsvarende dag ved Marinejegerkommandoen i Ramsund.

Operasjon Harekate Yolo II

Jeg hadde også tenkt å komme inn på de relativt nylig avsluttede operasjonene i grensetraktene mellom provinsene Faryab og Badghis, der provinsgrensen utgjør teiggrensen mellom regionkommandoene Nord og Vest. I disse områdene ble det i begynnelsen av denne måneden avsluttet en større operasjon med sikte på å hindre Taliban i å få fotfeste i et distrikt som er befolket av pashtuner, og hvor det således er enklere for den pashtun-dominerte Taliban-bevegelsen å få tilslutning. Operasjonen omfattet styrker fra begge regionkommandoer, og for operasjonens varighet ble teiggrensen mellom provinsene justert, slik at også de områder hvor kampene fant sted ble innlemmet i RC Norths område – noe som altså skulle få betydning for de norske avdelingene.

Operasjon HAREKATE YOLO II, som er dari og betyr noe sånt som *Ny bevegelse*, var inndelt i fem faser - deployering, rekognosering og informasjonsinnhenting, gjennomføringsfase, stabiliseringsfase og redeployering. Enheter fra til sammen to brigader fra den afghanske hæren ble satt inn, og fra RC Nord ble de afghanske styrkene støttet av en task unit på ca 150 mann fra den norske reaksjonsstyrken i Mazar-e-Sharif.

Operasjonen ble fra RC Nord side ledet av sjefen, brigadér Dieter Warnecke, som etablerte et fremskutt hovedkvarter i Meymaneh, dit det også ble fremgruppert betydelige ressurser til støtte for offensiven. Bl a gjaldt dette sanitetsstøtte, helikoptre m m. Kamphandlingene ble fra norsk side innledet lørdag 3 november, da to patruljer fra Kystjegerkommandoen fikk stridskontakt i Gormach-distriktet. Mandag 5 november, mens den norske styrken støttet afghanske avdelinger under fremrykning i det samme distriktet, kom den i kontakt med anslagsvis 60-80 Taliban-krigere, og det utviklet seg til en ildstrid på til dels langt hold. Stridskontakten varte i ca 4 timer, og i løpet av denne tiden engasjerte styrken fienden med bombekastere, tårnbevæpningen på sine CV-90 stormpanservogner, skarpskyttergeværer og øvrige våpen med rekkevidde. Etter hvert ble også amerikanske fly kalt inn for å støtte i bekjempelsen. Trefningen resulterte i et antall falne på den andre siden, mens den norske styrken som kjent ikke led tap eller skader.

Før jeg går over til å drøfte erfaringene fra operasjonen, vil jeg imidlertid understreke at selv om vi skilte oss relativt bra fra oppgaven denne gangen, var heller ikke dette noe avgjørende militært nederlag for Taliban i denne delen av Afghanistan. Vi vet at nøkkelpersonene bak

oppbyggingen i Qaysar – Gormach området holdt seg på god avstand fra kampene, og vi vet at de vil komme ned igjen i landsbyene og gjenoppta arbeidet med å danne nye grupper av krigere. Vi må derfor regne med som sannsynlig at de norske avdelingene i Faryab-provinsen vil komme i nye kamper i månedene fremover. Krigen i Afghanistan minner oss derfor om noe helt grunnleggende ved alle counter-insurgency kampanjer – nemlig at forventningen ikke er og ikke kan være å tilføye motstanderen et endelig nederlag i tradisjonell forstand. Taliban vil fortsatt være der den dagen NATO og vi forlater Afghanistan, men sikkerhets- og stabiliseringsoperasjonenes formål er å nedholde opprøret på et nivå som gjør at oppbyggingen av et fungerende afghansk samfunn ikke ødelegges før afghanerne selv kan ta hånd om sin egen sikkerhet. Det er jeg ikke i tvil om at Vesten og NATO kan greie hvis vi vil, men da må vi ta inn over oss at det vil koste - både menneskelig og ressursmessig – ikke minst i forhold til en sivil innsats som monner i de områdene hvor militær innsats skaper en forbedret sikkerhetssituasjon.

Hvilke viktige erfaringer kan vi så trekke av disse korte, men likevel intense og på mange måter unike trefningene – unike fordi det er første gang en ordinær norsk avdeling involvert i en internasjonal operasjon kommer i kamp som konsekvens av planlagte, offensive operasjoner mot en velorganisert motstander. Her i kveld skal jeg foruten å nevne noen helt konkrete forhold også prøve å peke på noen av de slutningene vi tror vi kan trekke på et overordnet nivå – altså hva erfaringene etter hvert forteller oss om viktige sider ved Forsvarets videre utvikling. Mye av det er ting vi allerede har erkjent og er i gang med.

Overlegent materiell og overlegen teknologi

La meg begynne med hvordan stridskontakten illustrerer verdien av overlegen utrustning hva angår så vel våpen som observasjonsutstyr og annen teknologi.

Den norske styrken kunne engasjere sine mål på helt andre avstander og med en helt annen presisjon enn det motstanderen var i stand til. På tross av at så vel Kalashnikov-geværer som RPG rakettkastere er effektive og farlige våpen når de kommer nær nok, ble altså Taliban-krigerne tatt under effektiv og virkningsfull ild på avstander hvor de selv ikke hadde noen mulighet for å besvare ilden presist. Den ilden våre styrker pådro seg var så lite effektiv at opplevelsen av å være beskytt ikke fikk noen umiddelbar nedholdende eller annen effekt.

På samme måte er betydningen av nattobservasjonsutstyr i form av briller og monokler helt avgjørende – vårt personell ser og kan avgi rettet ild i mørke, mens motstanderen ikke har annet å skyte etter enn observerte munningsflammer. Vi eier med andre ord natten, med alle de praktiske og ikke minst psykologiske fordeler dette gir.

Et tredje eksempel er den IR-kilden vårt personell går med, som avgir en infrarød lysstråle som umiddelbart vil være synlig i kameratenes siktemidler og identifisere vedkommende som venn. Dermed reduseres faren for tap fra egen ild i mørke.

Her må også nevnes den laserbelyseren som er integrert i våre våpens siktemidler, som reflekteres fra målet og forteller skytteren at han vil treffe. Imidlertid vil han da også se hvis det allerede er andre våpen som er rettet mot samme mål, og kan dermed skifte og engasjere et annet

mål i stedet. Teknologien muliggjør med andre ord en langt bedre utnyttelse av egen ildkraft.

La meg til slutt i denne lille redegjørelsen om betydningen av utstyrmessig overlegenhet vise forsamlingen hva som i dag er mulig når det gjelder taktisk samvirke mellom luft- og bakkestyrker på meget lavt nivå – mellom en spesialstyrkepatrolje og et enkelt kampfly. Patroljen skal pågripe eller nøytralisere en ettersøkt person – en såkalt high value target – som befinner seg på et nærmere identifisert sted. Patroljen luftlandsettes med helikopter, men operasjonen støttes også av et av våre kampfly oppgradert med det siste innenfor rekognoserings- og målfølgingsutstyr – en såkalt Pantera-pod. Flyet ligger ca 4 nautiske mil ut fra målet og i 15.000 fot med fullstendig oversikt over målområdet. Flygeren kan dermed lede patroljen inn og gi patroljeføreren kontinuerlig sanntids informasjon om situasjonen på målet, ned til hvor den enkelte fiendtlige vaktpost befinner seg. Flyet vil også kunne støtte løsrivelsen med egne våpen, når patroljen er tilbake i helikopteret og klar av målet etter utført oppdrag. Videoen er tatt opp under en realistisk øvelse i Norge, og viser ikke en reell operasjon.

Alt dette bekrefter egentlig den overproporsjonale effekt av å ha bedre utstyr enn motstanderen på kritiske områder. Selv et begrenset teknologisk forsprang slår ut i en "vinneren tar alt"-effekt, fordi den overlegne vinner hvert engasjement. I en kamp mellom den enøyde og et antall blinde spiller det med andre ord ingen rolle hvor mange blinde det er – den ene seendes komparative fortrinn er så stort at andre faktorer, som f eks det tallmessige styrkeforhold, blir uten betydning. I tillegg til sine rene praktiske fortrinn må det også understrekes at bevisstheten om egen overlegenhet og dennes betydning for utfallet

selvsagt har en betydelig psykologisk og moralsk effekt. Fra min side er dette et avgjørende argument i diskusjonen med dem som måtte mene at Forsvaret er for opptatt av å ha det nyeste og beste utstyret – det er nettopp dette som er den avgjørende faktor når det blir spørsmål om hvordan vi kan gi våre avdelinger best mulig beskyttelse, begrense egne tap og begrense utilsiktet skade. Forsvarets materielle standard er derfor nøkternt vurdert ikke bedre enn den bør være.

Så hører det selvsagt med i denne sammenheng også å erkjenne at den teknologiske overlegenhets betydning i en asymmetrisk konflikt er avgrenset til det taktiske nivå – til de situasjoner hvor fienden tar sjansen på å gå til åpen kamp. I strategisk perspektiv – i den grad fienden velger helt andre virkemidler og nettopp unngår å utfordre en teknologisk overlegen motstander – vil teknologi i seg selv ikke være noen endelig løsning, som vi kommer til om et øyeblikk.

Styrkebeskyttelse

Beskyttelse av egne styrker har imidlertid også med andre forhold å gjøre, og i den forbindelse har det vært fokusert på bl a bruken av upansrede kjøretøyer under løsning av oppdrag i Afghanistan. Spesielt gjelder dette i PRT Meymaneh, der det i betydelig grad benyttes upansrede Toyota landcruisere og Mercedes feltvogner. Dette er imidlertid en utfordring på to måter, hhv tilgjengeligheten på egnede pansrede patruljekjøretøyer i markedet og slike kjøretøyers egnethet for oppdraget til spesielt PRTene. Når det gjelder tilgjengeligheten, iverksatte Forsvaret allerede i 2006 en forsert anskaffelse av det pansrede patruljekjøretøyet IVECO, som ved årsskiftet 2006-2007 kunne leveres i et begrenset antall til reaksjonsstyrken i Mazar-e-Sharif. Ytterligere 145 kjøretøyer er i bestilling, men det er flere enn Norge som i

disse dager etterspør slikt utstyr, og leveringstiden er derfor lang. Vi studerer imidlertid nå en mulighet for at 35 kjøretøyer igjen kan leveres utenfor tur i første kvartal 2008, og noen av disse vil i så fall kunne fordeles også til PRT Meymaneh med tanke på bl a de såkalte Mobile Observation Teams, MOT, som er de mest utsatte for både veibomber og sammenstøt med opprørsstyrker. Så er det også et poeng å ta med at der kjøretøyer bare er sidepansret, reduserer det selvsagt sårbarheten for beskytning med håndvåpen – mens det tvert imot øker sårbarheten for miner og veibomber fordi det pansrede skroget skaper en fordemningseffekt inne i kjøretøyet.

Det andre spørsmålet er imidlertid om for utstrakt bruk av slike kjøretøyer bryter med hele PRT-konseptets idé og forutsetning, som er å opptre med en lavest mulig militær profil utad og i stedet vektlegge den best mulige kontakt med og åpenhet overfor sivilbefolkningen. Dette lar seg vanskelig oppfylle fra et pansret kjøretøy med en helt annen, mer lukket og avvisende signatur. Spørsmålet på sikt er derfor ikke hvor lang tid det vil gå før PRTene kun benytter pansrede kjøretøyer – det ville være helt kontraproduktivt. PRTet må imidlertid gis en mulighet for å velge den type kjøretøy til enhver tid som sikkerhetssituasjonen og oppdraget tilsier.

Et annet viktig styrkebeskyttelsestiltak er innføringen av såkalte IED-jammere – altså elektroniske jammere som hindrer avfiring av radiostyrte veibomber og andre improviserte sprengladninger – såkalte Improvised Explosive Devices, eller IEDs. I lys av at slike bomber stadig blir mer avansert, har dette vært et nødvendig og prioritert tiltak. Også etter denne type materiell er det imidlertid nå meget stor etterspørsel, i

tillegg til at ikke alle typer jammere er like velegnet – f eks kan interferens med annen sambandsutrustning være et problem.

Her har Norge likevel fått god hjelp av våre allierte, og pr i dag har vi flere slike jamme-sett i bruk i Afghanistan, basert på utlån fra amerikanerne. Våre spesialstyrker fikk også dekket sitt behov for slikt utstyr ved utlån fra amerikanske styrker, da de deployerte til Kabul-regionen i mars i år. Vi er selvsagt takknemlige for den støtte vi her har fått fra det amerikanske forsvaret. I øyeblikket er imidlertid et større antall sett under levering, brorparten av disse blir montert i våre kjøretøyer i løpet av november og desember, mens de resterende blir fordelt til spesialstyrkene for deres neste oppdrag. Våren 2008 blir så ytterligere et større antall levert, og da regner vi med at vårt behov foreløpig er dekket – også med tanke på nødvendig taktikkutvikling og opplæring her hjemme.

For øvrig er det verd å merke seg at tiltak for å bekjempe IED-trusselen ikke kan ses på som en form for minerydding, slik dette prioriteres under mer tradisjonelle militære operasjoner. IEDer er – gitt motstanderens vektlegging av denne type stridsmiddel – å betrakte som hans strategiske hovedvåpen. Effektiv IED-bekjempelse krever derfor aktiv kamp mot hele ”verdikjeden”, fra innsmugling av sprengstoff og tenmekanismer via montering og klargjøring til utplassering og bruk. Det var bl a i etterretningsdrevne operasjoner av denne typen, rettet mot opprørernes forsøk på å gjennomføre bombeaksjoner i Kabul by våre spesialstyrker høstet stor anerkjennelse under sin siste operative periode i Afghanistan. Fra NATOs side er dette tatt meget alvorlig, og ”counter-IED” er nå blitt et eget, meget omfattende taktisk og teknisk kompetanseområde i alliansen.

Trening og utdanning

På det personellmessige området er det først og fremst en erfaring at god og realistisk trening er avgjørende når en avdeling settes inn i kamp. Det kan neppe sies å være noen stor nyhet rent generelt, men poenget her er egentlig hva vi må legge vekt på i dagens situasjon for at vi skal kunne si at våre mannskaper og avdelinger er godt trent. La meg da understreke det helt selvfølgelige, som er ferdighet med eget personlig våpen – herunder utnyttelse av de observasjons- og siktemidler som følger våpenet. Et annet poeng er grundig utdanning innenfor sanitetstjeneste og førstehjelp, der hver mann nå har minst både det utstyr og den kompetanse som bare dedikerte sanitetsmenn på lagsnivå hadde tidligere.

Men vel så viktig er de ferdighetene som er helt nye på lavt nivå – f eks evnen langt ned i organisasjonen til å lede avstandslevert ild, det være seg fra bakkebaserte plattformer som bombekastere og artilleri eller fra fly. Her ser dere en av våre multi-kjøretøyer i Afghanistan med den nødvendige utrustning for å kunne lede kampfly inn på målet. Dette var tidligere kompetanse og kapasitet forbeholdt bataljons- og brigadenivåene. Nå ser vi effekten av å kunne gjøre dette helt ned på tropps- eller patruljenivå, enten ved oppdragsbasert underleggelse av ildledere og andre spesialister eller ved at kompetanse og nødvendig utstyr faktisk inngår organisatorisk i avdelingen.

Dette er det skjermbildet som ildlederen på bakken og kampflypiloten ser samtidig og i sann tid. Bildet er tatt av en norsk spesialstyrkepatrolje i Afghanistan i år, i mørke og på 8 km avstand, og viser en Taliban-gruppe i bivua. Under ser vi kartet over samme område og til venstre ser vi

meldingsformatet hvor operatøren skriver inn posisjon, høyde, ønsket våpentype og andre måldata til flyet, og overfører dette direkte til flygeren som leverer våpnet mot de samme koordinatene. Jeg gjør for ordens skyld oppmerksom på at dette bildet ikke resulterte i noe engasjement.

Personneltmessige konsekvenser

Dette gir forhåpentligvis et inntrykk av de meget høye krav som nå stilles til hvor mye og hvor komplekst materiell den enkelte mann langt ned i organisasjonen skal kunne bruke og vedlikeholde. En menig soldat i infanteriet skal i dag beherske bruken av vesentlig mer og også mer komplisert utstyr enn det undertegnede behøvde som kompanisjef på 80-tallet. Av dette må vi imidlertid trekke noen konklusjoner av prinsipiell art når det gjelder hele vår personellstruktur på grunnplanet. Etter hvert som vi putter all denne kompetansen inn i våre mannskaper og avdelinger, og etter hvert som avdelingene også får kamperfaring, representerer den enkelte mann og enhet selvsagt både en betydelig større økonomisk investering enn før, og dessuten en svært verdifull kompetanse. Begge deler tilsier at vi i størst mulig grad nå må søke å rekruttere dette personellet - når de kommer tilbake etter en periode som korttidsvervet direkte fra førstegangstjeneste - til videre tjeneste i Forsvaret som vervet, avdelingsbefal eller yrkesbefal. Ikke minst er jeg opptatt av å bygge opp en stamme av erfarent avdelingsbefal – som vi nå ønsker å kalle spesialistbefal – som er nettopp den kategorien som skal være garantien for at erfaringer opparbeidet under trening og operasjoner på grunnplanet også kommer til nytte på grunnplanet – og ikke må erfares på nytt av stadig nye.

Veteranarbeid

Når operasjoner og krigshandlinger blir rutine minnes vi selvsagt om at Forsvaret ikke lenger er et utdanningsapparat i fred for et mobiliseringsforsvar i krig – det er et stående innsatsforsvar som også skal kunne deployeres utenlands. Dette har ikke bare konsekvenser for de helt åpenbare organisatoriske og rekrutteringsmessige forhold, det har også andre viktige implikasjoner. En slik implikasjon som jeg har vært opptatt av siden jeg tiltrådte som forsvarssjef er behovet for en annen og bedre ivaretagelse av våre veteraner.

La meg i den sammenheng begynne med å si at det å være veteran i militær betydning – altså det å ha tjenestegjort i Forsvaret under aktive operasjoner – i seg selv ikke er noen diagnose, eller noe vi ønsker å sykkeliggjøre. Tvert imot er det et statistisk faktum at den overveldende majoritet ikke får noen negative langtidsvirkninger i form av posttraumatisk stressyndrom e l, og det er det for så vidt heller ingen grunn til at de skal få. På den annen side må vi erkjenne at det er like statistisk åpenbart at vi kommer til å få personell med slike reaksjoner, fordi våre avdelinger kommer ut i situasjoner som gjør at dette må forventes. Men da må det også etableres en egen oppfølging av dette personellet, slik at vi ikke ved hjemkomst bare avleverer dem til det sivile helsevesen og lar dem kjempe sin egen kamp i konkurranse med hofteoperasjoner og grå stær. Da må vi også på dette området ta konsekvensen av at et stående innsatsforsvar er en grunnleggende annen slags militær organisasjon enn en den vi hadde, og instituere andre ordninger i arbeidet for å ivareta våre veteraner.

Dette var den direkte foranledning til at jeg i februar 2006 opprettet en Forsvarets veteranadministrasjon – VA – i Forsvarsstaben. VA skal være det overordnede kontaktpunkt i Forsvaret for alle veteraner og gi

råd i saker veteranene selv tar opp av sosial, medisinsk eller økonomisk karakter, de er forsvarssjefens rådgivende organ i veteransaker og de skal samarbeide med de frivillige veteranorganisasjonene. VA har siden opprettelsen mottatt ca 3.500 henvendelser, som representerer 350 registrerte saker. Mange av disse er kompliserte og berører flere problemstillinger, og tar ofte også tid. Men styrken i ordningen er at veteranadministrasjonen kan spille på alle relevante deler av Forsvaret for å få sakene løst, i stedet for at den enkelte veteran skal bli sendt fra den ene institusjonen til den andre på egen hånd.

Veteranadministrasjonen holder også kontakten med de frivillige veteranorganisasjonene utover landet, og bidrar økonomisk og på annen måte til det omfattende oppfølgings- og kameratstøttearbeid som de driver lokalt. La meg i den forbindelse rette en takk nettopp til de frivillige veteranorganisasjonene og den innsats de yter for å skape og vedlikeholde samhold og kameratskap blant tidligere soldater. Det bidrar ikke bare til at mange har fått et miljø å vanke i der de føler seg hjemme, det sørger også for at problemer som kunne blitt vanskelige å håndtere alene for den enkelte kan kontrolleres og ikke utvikler seg til en mer alvorlig tilstand.

Jeg vil her også nevne Nasjonal Militærmedisinsk Poliklinikk, som ble etablert i februar 2005, og som har tatt unna en betydelig mengde akkumulerte saker fra til dels lang tid tilbake. Hensikten med NMP er å benytte det relativt lille norske fagmiljøet på denne type helseproblem mest mulig effektivt, delvis ved oppfølging direkte av stadig tjenestegjørende personell og personell som står foran redeployering og dimisjon. Men NMP skal også fungere som kompetansesentrum og rådgivere for de leger og psykologer ute i primærhelsetjenesten som vil

kunne møte problemet hos tidligere soldater, til dels mange år etter at vedkommende har forlatt Forsvaret.

Av de mange tiltak som for øvrig er iverksatt siste år vil jeg spesielt nevne etablering av en egen minnedag for Forsvarets falne, der vi også samler de pårørende av dem som i løpet av siste år har mistet en av sine i Forsvarets tjeneste – enten i operasjoner eller under trening og øvelser. Noen vil kanskje spørre om hvorfor det er nødvendig, vi har jo også tidligere funnet anledning til å minnes de som er falt. Da er det etter mitt skjønn et poeng at når vi tidligere har skullet minnes våre falne, har det skjedd på de store frihets- og frigjøringsdager – som 8.mai og 17.mai - de dagene da vi også markerte vår frihet og selvstendighet som nasjon. Minnedagen for de falne var også nasjonens merkedager, fordi liv eller død for soldaten og liv eller død for nasjonen var en og samme sak. Slik er det ikke lenger, og da er det kanskje på sin plass å etablere en dag som uavhengig av nasjonal feststemning minner oss om hva som i siste instans kan bli krevet av soldaten – også når livet går sin ubekymrede gang i resten av nasjonen.

Profesjonsidentitet og profesjonskultur, dekorasjonsregime

Et siste poeng når det gjelder de langsiktige konsekvenser av Forsvarets nye innretning er den endring utviklingen av et moderne forsvar også krever på området profesjonsidentitet og profesjonskultur. Det er på den måten stor forskjell på et typisk mobiliseringsbasert territorialforsvar og et stående innsatsforsvar. I det gamle mobiliseringsforsvaret var de yrkesmilitære bare en liten profesjonell kadre i et oppbud av ti- og hundretusenvis av borgersoldater. Denne organisasjonen var bare forutsatt å skulle tre i funksjon når landet ble angrepet utenfra og nasjonens skjebne lå i vektskålen. Kravet til den enkelte – yrkesmilitær

eller mobiliseringssoldat – var derfor like selvsagt som det var kompromissløst – nemlig formaningsord om at ”i farens stund skal han, om det kreves, villig ofre liv og blod for Konge og Fedreland”.

Dagens situasjon er grunnleggende annerledes, også på dette punkt. I dag må befall og vervede mannskaper være forberedt på å sette livet inn under helt andre himmelstrøk enn våre egne, og i situasjoner der vår eksistens som fri nasjon ikke er i umiddelbar og overhengende fare. Når det skjer, og liv i verste fall går tapt, skjer det med andre ord fordi lojaliteten til kameratene, avdelingen og oppdraget krever det – ikke fordi konsekvensen ellers kan bli tap av frihet og selvstendighet for oss alle sammen. Men da må vi også erkjenne at dette fordrer en annen profesjonsidentitet enn det gamle forsvaret gjorde. Vi må som militære erkjenne at velger man for kortere eller lengre tid å være soldat av profesjon, er man forpliktet overfor samfunnet på en annen og mer vidtrekkende måte enn før.

Til gjengjeld må samfunnet erkjenne at i denne type forsvar spiller de ytre og synlige tegn på anerkjennelse for innsatsen en helt annen rolle enn før. Der hvor soldater under disse nye betingelser utmerker seg i kamp utover pliktens krav, må det for eksempel være mulig å dekorere dem etter fortjeneste – i tråd med den praksis som er vanlig i alle land. Jeg understreker at gjenetableringen av et fungerende dekorasjonsregime ikke bare er begrunnet med ønsket om å påskjønne ekstraordinær innsats som fortjent. Jeg kan forsikre om at dette er noe våre soldater selv er meget opptatt av og gir eksplisitt uttrykk for, nettopp fordi det handler om å gi dem en forsikring om at det de gjør – ganske særlig når de er i kamp og tvinges til å ta liv – er legitimt og har samfunnets støtte. Også våre eksperter innenfor stressmestring og

stridspsykiatri legger stor vekt på betydningen av denne form for anerkjennelse, og i det perspektiv er også dette en del av den forsterkede innsats for våre veteraner.

Avslutning

Deres Majestet, formann, mine damer og herrer,
Jeg har med dette foredraget forsøkt å gi noen vurderinger av de utfordringer Forsvaret står overfor både ute og hjemme, og hvilke konsekvenser disse vurderingene skal få når det gjelder utformingen av Forsvaret i årene fremover. Det er åpenbart umulig å drøfte disse utfordringene i deres fulle bredde innenfor rammen av et tre kvarters foredrag, og det er heller ikke mulig å yte all den tjeneste og det formidable arbeid som nedlegges av Forsvarets personell både ute og hjemme full rettferdighet. Jeg vil derfor avslutte der jeg begynte med å si at jeg nå har den aller beste forhåpning om at den modernisering og omstilling Forsvaret har vært igjennom – og som har vært meget krevende, ikke minst for personellet – ikke har vært forgjeves, men representerer begynnelsen på en ny utvikling. Vi har avvirket de siste rester av det gamle mobiliseringsforsvaret og skapt et forsvar som på en bedre måte er tilpasset vår tids utfordringer - og som nå kan utvikles videre dersom de økonomiske betingelser som det synes å være skapt bred politisk enighet om blir innfridd. En slik enighet om Forsvaret er først og fremst et resultat av den innsats som gjøres hver dag for ivareta Forsvarets oppgaver, og dermed synliggjør hva konsekvensene ville være av å miste det. Det er innsats Forsvarets kvinner og menn kan være stolte av.

Takk for oppmerksomheten.

